

Quina mediació cultural per a quines polítiques públiques?

Recerca-acció sobre drets culturals i acció comunitària

Senén Roy i Català
Roca Umbert Fàbrica de les Arts, Granollers
senen.roy@gmail.com

Paraules clau: drets culturals, mediació cultural, acció comunitària, administració local, discriminació

Introducció i conceptes clau de la ponència.

Aquest treball presenta de manera exploratòria els primers resultats d'una recerca més àmplia al voltant dels dispositius de mediació cultural i les polítiques de drets culturals impulsades des de l'administració local.

Es basa en un procés de recerca-acció que s'està desenvolupant des del Servei d'Acció Cultural de l'ajuntament de Granollers, per tal d'implementar polítiques de drets culturals, emmarcades en un Pla estratègic de reactivació de la política cultural i creativa de la ciutat.

En aquest procés de recerca estan implicats diferents col·lectius, projectes, equipaments i serveis de l'ajuntament, per tal de construir un model de mediació cultural que es basi en la plena participació en drets culturals, i pren en consideració els canvis organitzatius, metodològics i de recursos que això implica, així com les tensions i reptes que suscita aquesta transformació.

En concret s'ha seguit el procés de redefinició de la Xarxa de Centres Cívics com a equipaments culturals, especialitzats en l'acció comunitària, i de l'altre el programa de mediació cultural Coenzims, del Teatre Auditori de Granollers.

Pensar els dispositius de mediació cultural des del paradigma dels drets culturals implica desbordar les lògiques clàssiques d'entendre la mediació com un dispositiu de traducció d'un patrimoni a uns públics, model estés en molts espais culturals catalans, responent a lògiques de democratització cultural. Es construeixen dispositius educatius i mediadors que el que pretenen és fidelitzar els públics alhora que educar-los per a la plena comprensió dels codis estètics i les perfomacions pròpies del sistema cultural legitimat i legitimador. I pensar els subjectes com a públics o no-públics.

Treballar a partir dels drets culturals, en canvi, implica pensar els subjectes com agents culturals, partint d'un apriorisme pedagògic: l'altre és per se productor i transmissor d'un patrimoni cultural a ser enllaçat a altres patrimonis, i la cultura esdevé l'eina fonamental per a la construcció de sentit individual i col·lectiu.

La mediació ja no és entre un públic i un patrimoni, sinó entre els agents i les institucions, prenent com a punt de partida les dinàmiques d'inequitat, desigualtat i discriminació que les

institucions reproduïxen, i així garantir l'accés a la participació plena en drets culturals, especialment en relació al dret a l'aportació patrimonial diversa.

Davant aquest repte majúscul, l'acció comunitària esdevé una oportunitat clau com a marc de treball, situant els equipaments culturals com a recurs per a l'enfortiment dels territoris i posant la seva potència al servei dels diferents processos endegats per a la millora col·lectiva de les condicions de vida dels veïns i veïnes.

Metodologia de recerca.

Es tracta d'un procés de recerca-acció donat que comporta processos d'interrogació col·lectiva, de desorientació fèrtil i de construcció de coneixement per part dels agents implicats, i acaba incidint en el disseny de plans i programes desenvolupats per aquests.

Les eines metodològiques han estat:

- + la recerca documental al voltant de les polítiques culturals, els drets culturals, la mediació cultural, l'acció comunitària i l'anàlisi interseccionalitat.
- + l'anàlisi de cas del Servei d'Acció Cultural, la Xarxa de Centres Cívics i el Teatre Auditori de Granollers
- + 7 entrevistes semiestructurades a agents implicats i experts en els camps de la mediació cultural i l'acció comunitària
- + 1 grup de discussió amb l'equip de treball

Principals resultats i conclusions.

Situant els drets culturals com a eix central es construeix un model de mediació cultural que beu de l'acció comunitària i l'anàlisi de les desigualtats, especialment en clau de diversitat cultural.

Hi ha una cultura legitimada i una cultura no legitimada (Icub, 2020), i això depèn tant del valor d'ús que tenen les pràctiques culturals dins les comunitats que les realitzen, com del valor de canvi que tenen aquestes pràctiques en el mercat de valors socials. No hi ha una sola institució que genera cultura, tot i que la producció cultural es dona en condicions de desigualtat i privilegi. Hi ha institucions amb capacitat per a fixar què és la cultura d'excel·lència i que no ho és.

Si no es tenen en compte els condicionants d'accés als recursos materials i simbòlics de producció cultural, aleshores s'amplien les desigualtats i per tant esdevé fonamental tenir present els sistemes estructurals de discriminació: masclisme, classisme, lgtbifòbia, racisme, aprofòbia, adultcentrisme, colonialisme, etc.

La introducció de la perspectiva interseccional (Rodó-Zárate, 2021) permet identificar les discriminacions que són reproduïdes pel propi sistema cultural. I fer anàlisi dels privilegis que ostenta la institució i els propis equips de treball.

Hi ha pràctiques culturals no reconegudes, que es desenvolupen sota radar, fora del camp de visió del sistema cultural. Pensar en polítiques de drets culturals significa llegir els sabers locals com a patrimoni comú, i aportar valor de canvi a les pràctiques culturals que ja tenen valor d'ús en l'àmbit comunitari. Reconèixer les pràctiques culturals diverses per part de les institucions culturals. I desplegar, tal i com diu Violeta Núñez (1999), un no saber. Acceptar un no saber sobre els formats, els espais, els interessos i els processos on es dona la cultura a la ciutat.

Per a que aquesta trobada entre sabers desiguals sigui possible cal flexibilitzar les institucions culturals per tal que tinguin en compte les condicions d'existència de les persones i facilitar la seva participació. Possibilitar les oportunitats d'accés a l'hora de convocar, comunicar, programar, acollir, ...

Pensant els subjectes com a agents culturals que sostenen i donen sentit a pràctiques culturals en lo local, cal ressignificar i apropiat-se del significant mediació cultural per a subvertir la triada patrimoni-traducció-públic (que crea una jerarquia de relacions on el patrimoni és el que ocupa el lloc superior), per a poder pensar la mediació cultural com la relació entre els subjectes (agents culturals) i les institucions culturals. La mediació cultural és per tant un espai de vinculació, de tensió, de confrontació, de conflicte.

Des de la concepció clàssica de la mediació, la pregunta en relació a les diversitats és com tenir-les en compte per garantir l'accés als patrimonis, considerant aquests subjectes com a "no públics". Des de la mediació cultural entesa des dels drets culturals, la pregunta en relació a les diversitats és com incloure altres maneres de viure i construir el mon que estan subalternitzades, minoritzades i discriminades.

La mediació cultural és un espai de reconeixement de sabers, per tant. Ens dóna la possibilitat de subvertir el prejudici sobre l'altre com a no interessat en la cultura (mirada de públic - no públic). Enlloc de centrar la mediació en generar interès en els altres per la cultura, centrem la mediació en generar interès de les institucions per la cultura present en les comunitats diverses.

Des d'aquesta perspectiva, l'excel·lència ja no recau en el patrimoni sinó en l'episteme. Parlem de excel·lència pedagògica, d'excel·lència democràtica. Per què això sigui així calen artistes i medidores que dominin la sofisticació en l'ús dels símbols però també, que dominin la pedagogia artística, l'acció comunitària, la facilitació de processos col·lectius enfortidors,... Aquest saber sovint es dóna per suposat. Per això es fa necessari tenir un model de mediació cultural. Per poder establir un diàleg entre sabers.

Aquesta canvi de paradigma comporta no poques tensions i reptes al sistema cultural de l'administració local, perquè:

- + Implica desbordar la idea de públics, per a posar focus en la idea d'agents
- + Requereix pensar la comunicació com a vincle, produïda des de llocs i agents molt diversos i no com a difusió
- + L'apropiació de l'espai, els usos no previstos, la possibilitat d'estar, transitar, produir, ... subverteixen l'ordre institucional

- + Requereix de l'anàlisi de privilegis de les institucions i dels propis equips, així com les relacions de jerarquia que es donen entre equipaments i projectes
- + Suposa l'anàlisi de les discriminacions institucionals en relació a l'adultisme, racisme, aporofobia, classisme, capacitisme, ...
- + Es generen noves agències, amb nous codis, amb noves pràctiques culturals,
- + Incorporen la diversitat cultural com a patrimoni comú, afectant les pràctiques curatorials i comissarials i les programacions
- + Implica un canvi en els perfils professionals (i en les competències professionals) de les figures mediadores
- + Desborda el propi sistema cultural per a plantejar espais de treball col·laboratiu entre serveis molt diversos
- + Confronta les lògiques de gestió cultural, amb les lògiques de l'acció comunitària, en relació als temps dels processos, la presència i accessibilitat dels professionals, la flexibilitat d'acció, ...
- + Posa accent en l'excel·lència pedagògica i medidora, i no tant sols en l'excel·lència del patrimoni
- + Suposa pensar l'equipament de ciutat també com a equipament de proximitat (Klinenberg, 2020) i posar l'accent en les relacions de veïnatge de l'equipament
- + Situa l'equipament de proximitat com a referent en mediació cultural per a l'equipament de ciutat

Referències bibliogràfiques.

Barbieri, N. i Salazar, Y. (2019) L'equitat en les polítiques culturals. Estudi de casos amb metodologia de recerca participativa. Col·lecció Eines. Sèrie Cultura. nº7. Diputació de Barcelona

https://llibreria.diba.cat/cat/lilibre/l-equitat-en-les-politiques-culturals-estudi-de-casos-amb-metodologia-de-recerca-participativa_61960

Institut de Cultura de Barcelona (2020) *Enquesta de participació i necessitats culturals de Barcelona*. Ajuntament de Barcelona

https://barcelonadadescultura.bcn.cat/wp-content/uploads/2020/02/EnqCultura2019_Informe_CA.pdf

KLINENBERG, E. (2020) *Palacios del pueblo. Políticas para una sociedad más igualitaria*. Capitan Swing

Morales, E. i Rebollo, O. (2016) *Guía operativa de evaluación de la acción comunitaria*. IGOP.

https://igop.uab.cat/wp-content/uploads/2016/03/Guia_operativa-EAC_2016.pdf

Mörsch, C. (coord) (2017) *Contradecirse una misma. Museos y mediación educativa crítica. Experiencias y reflexiones desde las educadoras de la documenta 12*. Fundación Museos de la Ciudad

https://drive.google.com/file/d/10lgpTj6W246o7s-lvDWhf0G1nbN6iH_n/view?usp=sharing

Núñez, V. (1999) *Pedagogía social. Cartas para navegar en el nuevo milenio*. Editorial Santillana

Rodó-Zárate, M. (2021) *Interseccionalitat. Desigualtats, llocs i emocions*. Tigre de Paper